

27 MAYIS HÜRRİYET VE ANAYASA BAYRAMI (1963-1980)

MAHMUT BOLAT*

ÖZ

Toplumların hayatlarında önem verdikleri günleri kutlama, anma ve tören gibi etkinliklerle hatırlamaları çok eski çağlardan beri süregelen bir davranış şeklidir. Devletler açısından bakılırsa da bu günler, hem hatırlama, hem gelecek nesillere aktarma hem de meşruiyetlerini sağlama olarak değerlendirilmektedir. Eski çağlardan itibaren bu etkinlikler zamanın şartlarına göre şekillenmişlerdir. Milli devletlerin kurulmasından itibaren de, daha çok yeni devletin meşruiyetini ortaya koyma, devletin kurulması için yapılan mücadelelerin unutulmaması ve gelecek nesillere bu bilincin aktarılması gibi amaçlarla, çok sayıda bayram veya anma günleri tertip edilmiştir. Türkiye’de de II. Meşrutiyet Döneminden başlamak üzere, çok sayıda milli gün belirlenmiş ve bu günler çeşitli etkinlikler yapılarak anılmış ve kimileri günümüze kadar gelmiştir. Bu çalışmanın konusunu, 1963-1980 dönemi arasında 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası kutlanan Hürriyet ve Anayasa Bayramı oluşturmaktadır.

Bir askeri müdahalenin ve ardından yapılan yeni bir anayasanın kutlanması olarak özetlenebilecek bu bayram, her ne kadar halkın bayramı, özgürlüklerin kutlanması ve ülkenin demokrasiye kavuştuğu bir devrim günü olarak lanse edilse de, söz konusu bayram ülkenin tüm kesimleri tarafından benimsenmemiş, kutlamaları daha çok resmi düzeyde kalmış, halkın katılımının olmadığı bir bayram niteliğinde olmuştur.

Çalışmada ağırlıklı olarak basın kullanılmış ve konu ile ilgili farklı siyasi görüşleri yansıtmaya dikkat edilmiştir. Buralardan elde edilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, 27 Mayıs Bayramı, ilk kutlandığı günden, günümüze kadar hep tartışmalara konu olmuştur. Söz konusu tartışmalar genellikle konuya ideolojik temelli bakılmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca 1963-1980 dönemi ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı durum, farklı siyasi görüşlerin çatışmaları, bayram haberlerine yansımış ve diğer bir askeri müdahaleye kadar devam eden bu bayram üzerine günümüzde dahi, 1963-1980 arası dönemde olduğu türden tartışmalar yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hürriyet ve Anayasa Bayramı, askeri müdahale, törenler, basın.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, bolatmahmut@gmail.com

27 MAY INDEPENDENCE AND CONSTITUTION DAY

ABSTRACT

Remembering the days that are important for the societies with activities like celebrations, memorials and ceremonies is a long-established pattern of behavior. From the perspective of states, these days are regarded as ways of remembering, transferring to next generations and legitimizing.

Since ancient times, these activities have been shaped according to the circumstances of the time. Since the establishment of national states, many national holidays and memorial days have been structured mainly for the purposes of proving the legitimacy of the new state, remembering the struggle put up for the establishment of the state and transferring this consciousness to the next generations. In Turkey, many national days have been established since the Second Constitutionalist Period and these days have been memorialized by organizing different activities and some of them have come until today. The subject of this study consists of the Independence and Constitution Day that had been celebrated during the period between the years 1963 and 1980, after 27 May 1960 Military Intervention.

The day, which can be summarized as the celebration of the military intervention and the constitution that was issued afterwards, was not adopted by all segments of the country, the celebrations were realized at an official level and the day was celebrated as a holiday without the participation of people despite the fact that it was introduced as the day of people, celebration of freedoms and day of revolution that the country gained democracy.

Press was widely utilized in the study and attention was paid to reflect different political views on the subject. As it can be understood from the data collected, May 27 as a national holiday has always been a controversial issue from the day it was first celebrated up to the present and the controversies have usually ensued from ideologically-based viewpoints. In addition, the turbulent situation that the country went through in the period between the years of 1963 and 1980 and the clashes between the different political opinions were reflected on holiday news and the discussions have taken place until today, as in the period between 1963 and 1980, on the day that had been continued to be celebrated until the next military intervention.

Keywords: Independence and Constitution Day, military intervention, ceremonies, press

GİRİŞ

Eski çağlardan itibaren toplumlar, önem verdikleri olayları gerek dini inançlarından, gerek gelenek ve göreneklerinden dolayı çeşitli etkinlikler yaparak kutlamış veya anmışlardır. Fransız Devrimine kadar geçen süreçte çoğunlukla dini ve geleneksel olarak yapılan bu etkinlikler Fransız Devrimi sonrasında farklılaşmaya başlamıştır. Bu devrimin yaydığı, milliyetçilik akımları sonucunda geleneksel imparatorluklar dönemi sona ermiş, bunun yerine milli devletler kurulmaya başlamıştır. Gururda, savaşta ve barışta ortak duygular içinde olmak, aynı vatan parçası içinde yaşamak, ortak bir tarih ve dil birliği içinde olmak gibi kısaca ifade edilebilecek milli duygular ile donatılarak oluşturulan milli devletler genelde bir dizi mücadeleden geçerek kurulmuşlardır. İşte bu milli devletlerin devamlılığını sağlamak adına, devletin kurulma sürecinde oluşan milli bilinci gelecek nesillere aktarmak önemli hedeflerden olmuştur. Bu hedefe ulaşmada bayram, kutlama, anma gibi etkinlikler önemli bir yer tutmuş ve milli devletlerin meşruiyetlerini sağlamada bu tür etkinlikler giderek artmaya başlamıştır. İlk başlarda yeni kurulan milli devletlerin kuruluş günleri, kahramanlıkların yaşandığı tarihler veya yapılan savaşlar vb. olaylar, bayram ve anma günleri olarak tertip edilmiştir. Buradaki maksat, bu günlerin unutulmaz kılınması, bu bayram ve anma günleri vasıtasıyla milli bir bilinç oluşturmak ve gelecek nesillere aktararak kalıcılığını sağlamaktır. İlk olarak Batı da başlayan bu milli bayram akımı, Osmanlı'yı da etkilemiştir. II. Meşrutiyet dönemine kadar çeşitli vesileler ile gerek dini gerekse de din dışı bayram, tören gibi etkinlikleri olan Osmanlı Devleti'nde ilk milli bayram, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği gün olan 23 Temmuz Bayramı olmuştur. Bu bayram özellikle Meşrutiyet yönetiminin ve yöneticilerinin meşruiyetlerini sağlamada önemli bir rol üstlenmiş ve yapılan etkinliklerde de bu yönetimin propagandası ön planda tutulmuştur. Ancak 23 Temmuz Bayramı, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile hükmünü kaybetmiş ve yerini yeni rejimin bayramları almıştır. Osmanlı Devleti'nde geleneksel olarak kutlanılan dini bayramlar olan, "İyd-i fitr" denilen Ramazan ve "İyd-i edha" denilen Kurban Bayramlarından başka dini nitelikli olmayan bayramlar da kutlanılmıştır. Bunlardan birisi olan ve Osmanlı'nın son döneminde yaşanan bozulmaya karşı, ortak tarihe vurgu yapmak, milli bir bilinç oluşturmak amacıyla ve 23 Temmuz Bayramı dışında bütün Osmanlı milletini ilgilendiren başka bir milli bayrama olan ihtiyaç doğrultusunda, Osmanlı Devleti'nin kuruluş gününün "İstiklal-i Osmani Günü"

adıyla milli bir bayram olarak kutlanıldığı görülmektedir. Bu dönemde kutlanılan diğer bayramlar ise, 2 Mayıs 1916'da kutlanılan “Çocuklar Bayramı” ile Gençlik ve Spor Bayramı'nın kökenini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz “İdman Bayramı”dır. Bu bayramların dışında da, milli ve resmi bayram olarak anılmayan ancak 1908 yılından itibaren gündeme gelen “Amele Bayramı” da bulunmaktadır.¹

Cumhuriyet ilan edilmeden önce TBMM'nin açıldığı 23 Nisan gününün bayram olarak kabul edilmesinden ve cumhuriyetin ilanından sonra ilk milli bayram, devletin kuruluş günü olan 29 Ekim olmuştur. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dışında, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor, 30 Ağustos Zafer Bayramları ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin diğer resmi bayramları olarak kabul edilmiştir.² Bunların dışında şehirlerin düşman işgalinden kurtulması gibi yerel nitelikli diğer bayramlar da mevcuttur. Zaman ilerledikçe başka bayram ve anma günleri de tertip edilmeye başlanmıştır. Günümüze gelinceye kadar çok sayıda belirlenen bu günlerden birçoğu unutulmuş veya etkinlikleri sona erdirilmiştir. Bu bağlamda 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası ilk olarak 1963'ten itibaren kutlanmaya başlayan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı, 1980 askeri müdahalesine kadar kutlanmıştır.

Kutlandığı süreç zarfında, Türkiye'nin bütününe benimsemediği fakat hiçbir siyasi iktidarında kaldırma girişiminde bulunmadığı ve ancak bir başka askeri müdahale ile kaldırılan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı, kutlamalarının resmi düzeyde yapılmasından dolayı da halksız bayram olamayacağı noktasında da eleştirilerin hedefi olmuştur.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve sonrasında yaşananlarla ilgili oldukça fazla çalışma yapılmakla birlikte, bu askeri müdahale sonrasında oluşturulan düzen ve ardından yapılan anayasanın kutlanması amacıyla oluşturulan 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı'nın kendisi müstakil bir çalışma konusu olmamıştır. İşte bu çalışma bu konudaki eksikliği giderme amacıyla yapılmıştır.

1 Bengül Salman Bolat, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2012, s. 23-31.

2 Geniş Bilgi İçin Bkz. Bolat, **a.g.e.**, s. 1-46.

Bu çalışmada öncelikli olarak söz konusu bayramın ortaya çıkmasının temel nedeni olan 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve bayramın kutlandığı yıl aralığı olan 1963-1980 arası Türkiye'deki siyasi gelişmeler, bayramın ortaya çıkmasında ve kutlamalar üzerindeki veya bayram kutlamalarının siyaset üzerindeki etkileri dolayısıyla ele alınmıştır. Sonrasında 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı kutlamaları iki ayrı bölümde ve 1. bölümde bayramın ilk kutlanmaya başladığı yıl olan 1963'ten 1971 Askeri Muhtırasına kadar, 2. bölümde 1971 Askeri Muhtırasından 1980 Askeri Müdahalesine yani son kutlandığı yıla kadar olan kutlamalar olmak üzere ele alınmıştır.

Siyasal düşünce ve kanaatlere özgürlük tanıyan veya onları baskı altına alan dönemler ve zihniyetlerdir. 1961'den sonra oluşturulan fakat 1971'den itibaren ket vurulan özgürlük ortamı³ bayram törenleri için yapılan bu tasnifin temel nedenidir.

Çalışmada kaynak olarak, söz konusu dönem ve kutlamalarla ilgili telif ve tetkik eserler ve arşiv belgeleri yanında özellikle dönemin basın haberleri kullanılmıştır.

1. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ

1923'te Cumhuriyet'in ilanından 1950'ye kadar 27 yıl süren CHP iktidarı sonrası Türkiye henüz 1946'da kurulmuş olan Demokrat Parti iktidarı tarafından yönetilmeye başlamıştır. 1960'taki askeri müdahaleye kadar ülkeyi yöneten Demokrat Parti iktidarını dönemin basını şu şekilde değerlendirmiştir; Demokrat Parti hedefini, Türk toplumunu tam bir demokratik düzene kavuşturmak olarak belirlemişti. Ancak partinin 10 yıllık iktidarı boyunca parti ileri gelenlerinin dünyaya bakış açıları, toplumun bakış açısı ve bireyselci yaklaşımların doğurduğu siyasi ortamda gerginlikler ve ekonomik sorunlar ülkeyi giderek kaos ortamına sürüklemeye başlamıştır. DP'nin 1954 yılından sonra ülkeyi bir askeri müdahaleye götüreceği şekilde politikasını sertleştirilmesi, anti demokratik uygulamalarını her geçen yıl arttıran DP, yine muhalefete ve ona taraftar basına karşı Vatan Cephesi'ni oluşturarak gerginliği en yüksek düzeye çıkarmıştır. Bununla yetinmeyen iktidarın 27 Nisan 1960'ta Meclis'te Tahkikat Komisyonu oluşturarak, yasaklara uymayan gazete ve dergilerin yayını

3 Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndan 1971'e**, Çev.: Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul 1992, s.434.

ve basımı engellenir ve kapatılır şeklinde aldığı karar, bu komisyonun hükümetin sivil darbesi olduğu şeklinde yorumlanmasına yol açmıştır.⁴ Muhalefeti ortadan kaldırmayı hedefleyen bu komisyon DP'nin sonunu getirmiştir. Çıkan olaylar yüzünden sıkıyönetim ilan edilmesine rağmen düzen sağlanamamıştır. Sonuçta, 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri radyodan, askeri bir müdahale ile DP'nin yönetimine son verdiğini duyurmuştur.⁵

1960 Askeri Müdahalesi, Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesi⁶ olmasından dolayı Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahiptir. Hatta bu müdahalenin daha sonraki 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve diğer askeri müdahalelerinin önünü açtığını söylemek mümkündür. Siyasi hayatımızdaki bu müdahalelerin sıkça tekrar etmiş olması, bu askeri müdahalelerin gerçekleştirildiği dönemlerdeki Türkiye'de, demokratik rejimin istikrarsızlığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

27 Mayıs Askeri Müdahalesinin, 10 yıldır ülkede siyasi iktidarı elinde tutan Demokrat Parti'nin özellikle 1954 seçimlerinden sonra yoğun olarak ülkede uyguladığı anti demokratik uygulamalarına son vermek, Türkiye Cumhuriyetini korumak, istikrarı ve özgürlükleri sağlamak ve tek parti diktatöryası kurulmasını engellemek amacıyla yapıldığı ifade edilmiştir. Demokrasi adına yapılan askeri müdahale ile geçici bir süre yönetime el konularak istikrarlı bir demokratik düzen kurulma amacını ön plana çıkarılmıştır.⁷

Ayrıca 27 Mayıs sabahı radyoda Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in okuduğu metinde geçen; müdahalenin daha fazla kardeşkanının dökülmesini engellemek ve demokrasi buhranına son verilmesini sağlamak maksadı ile yapıldığı cümlesi daha sonraki yıldönümlerinde birçok gazeteci, devlet adamı ve siyasetçi tarafından sık sık tekrarlanmıştır.⁸ 27 Mayıs hareketinin öneminin kavranması son derece önemsenmiştir. 27 Mayıs hareketi çoğu zaman devrim/

4 Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 200-208.

5 "Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı", **Cumhuriyet**, 27.05.1960, s.1; "Türk Ordusu Vazife Başında; Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı", **Hürriyet**, 27.05.1960, s.1.

6 **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)**, C 1, Editör: Baskın Oran, 15. Baskı, İstanbul 2009, s. 78.

7 **BCA**, **30.01.00.1.10.2**, 08.07.1960.

8 Metin Toker, **Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yay., İstanbul 1991, s. 352.

inkılap gibi kavramlarla ifade edilmiştir. Bu bağlamda, ihtilalci kadronun, Demokrat Parti iktidarı döneminde Atatürk İlkeleri ve İnkılaplarından uzaklaşıldığı gerekçesi ile ilk ve en açık yönelişleri de Atatürk'e dönmek olmuştur.⁹ Aynı zamanda din duygularına da hitap edilmiş ve halkın bu konudaki hassasiyeti düşünülerek konunun dini bakımdan propagandası dahi yapılmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet Arşivi'nden alınan Diyanet İşleri Reisliğine ait; "27 Mayıs İnkılabının taşıdığı büyük mananın, halka ve köylüye kafi derecede ve açık bir ifade ile, vaizlerimizin vaaz'larında, hatiplerimizin hutbelerinde ayet ve hadislere istinaden anlatılması müftülüklerimiz gönderilen ... tarih ve ... sayılı tamimlerimizle istenmiştir"¹⁰ şeklindeki bir belge oldukça dikkate değerdir.

Darbe sonrası ilk bildirimler Türk Silahlı Kuvvetleri adına yapılırken daha sonra yerini "Milli Birlik Komitesi"¹¹ ne bırakmıştır. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in başkanlığında 38 üyeden oluşan Milli Birlik Komitesi direktifleri ile başta Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, bakanlar ve DP'li milletvekilleri olmak üzere çok sayıda kişi tutuklanmış ve Yassıada yargılama süreci başlatılmıştır.¹² Yeniden TBMM'nin işlerlik kazanması ve olağan demokratik düzene geçebilmek için de bilim heyeti oluşturularak¹³ yeni Anayasa hazırlıkları başlamış ayrıca hem ordudan hem de üniversitelerden tasfiyeler yapılmıştır.¹⁴

Tüm bu düzenlemeler yapılırken toplumun belli kesimlerinde tepkiler oluşmaya başlamış ve Milli Birlik Komitesi'nde de fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Komitenin bir süre daha yönetimde kalması gerektiğini savunan grup, seçimlerin hemen yapılmasını savunan ılımlı grup tarafından pasifize edilmiş ve içlerinde Alparslan Türkeş'in de olduğu 14'ler olarak adlandırılan kişiler

9 Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s. 181.

10 **BCA**, **51.0.0.0.4.33.29**, 28.09.1960.

11 Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih (1960-1980)", **Türkiye'nin Yakınçağ Tarihi 1908-1980**, C.1, Milliyet Kitaplığı, İstanbul bty., s. 230-232.

12 Aydemir, **a.g.e.**, s. 362-366.

13 Komisyonunda Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli gibi isimler yer almıştır. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 577; **Ulus**, 29 Mayıs 1960.

14 Özdemir, **a.g.m.**, 234-236.

çeşitli görevler ile yurt dışına gönderilmişlerdir.¹⁵ 29 Eylül 1960'da da Demokrat Parti kapatılmıştır. 14 Ekim 1960'dan 15 Eylül 1961'e kadar süren Yassıada yargılamaları sonucunda 15 kişiye idam cezası verilmiş ancak MBK bunlardan üçünü onaylamış ve idamı onaylanan kişiler olan Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmişlerdir.¹⁶

2. ANAYASAL DÜZENE GEÇİLMESİ ve 1980 ASKERİ MÜDAHALESİNE KADAR TÜRK SİYASAL HAYATI

6 Ocak 1961'den itibaren çalışmalarına ağırlık verilen anayasa, 27 Mayıs 1961'de tamamlanmış ve 9 Temmuz 1961'de ise halkoyuna sunulurken % 61.7'lik evet oyuyla yürürlüğe girmiştir. Görüldüğü üzere, yeni anayasaya hayır diyenlerin oranı bir hayli fazladır ve bu sonuç bir bakıma, ilerleyen yıllarda 27 Mayıs müdahalesine ve yeni anayasaya karşı ortaya çıkacak olan hareketlerin ilk habercisi olmuştur.

Kurucu Meclis, anayasa çalışmalarına ağırlık verdiği tarihten çok kısa bir süre sonra da siyasi faaliyetlerin önünü açmıştır. Bu hakkın sağlanmasından sonra 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala Adalet Partisi (AP)'ni, 13 Şubatta Ekrem Alican Yeni Türkiye Partisi (YTP)'ni¹⁷, yine aynı gün Kemal Türkler ve Rıza Kuas Türkiye İşçi Partisi (TİP)'ni kurmuşlardır.¹⁸

Anayasa'nın onaylanıp yürürlüğe girmesinden sonra 15 Ekim 1961'de genel seçimler yapılmış ve CHP 173 milletvekili ile meclise girerken, DP'nin devamı niteliğindeki AP'de 158 sandalye kazanmıştır. 25 Ekimde de Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁹ Seçimlerden çıkan sonuç, Türkiye'de ilk olarak bir koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açmıştır. Hükümeti oluştur-

15 Türkiye 1963'de geri dönmüş siyasi hayatına ilk olarak Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne girerek başlamış 1965'de partinin genel başkanı olmuştur. 1969'da partinin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. 1975'ten sonra da Koalisyon Hükümetleri döneminde başbakan yardımcılığı görevi yapmıştır. Aydemir, **a.g.e.**, 381-382.

16 Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s. 467-504.

17 **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, s. 579.

18 Nihat Sargın, **TİP'li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler II**, Felis Yayınevi, Ankara 2001, s. 62-67.

19 Temuçin Faik Ertan (Ed), **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011, s. 280-281.

ma görevi sandalye sayısı daha fazla olan CHP adına İsmet İnönü'ye verilmiş ve iki parti CHP ve AP uzlaşarak 20 Kasım 1961'de hükümeti kurmuştur.²⁰

Bu ortaklık, ordudan gelen sürekli baskılar nedeniyle olabildiğince uzun (yaklaşık altı ay) sürmüştür. İkinci koalisyon yine ordudan gelen zorlamaların ardından 25 Haziran'da büyük zorluklarla kurulmuş ve Aralık 1963'e kadar sürmüştür. AP dışında Meclis'te bulunan bütün partilere, yani CHP'ye, Yeni Türkiye Partisi'ne, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne ve bağımsızlara bakanlıklar verilmiştir. Ancak, CHP'nin ortakları olan partiler, Kasım 1963'te yapılan yerel seçimlerde aldıkları kötü sonuçların nedenini, seçmenleri tarafından İnönü'yle işbirliği yaptıkları için cezalandırıldıkları şeklinde yorumlayarak koalisyondan çekilmişlerdir. Bu seçimlerden sonra Adalet Partisi ülkenin en popüler partisi haline gelmiştir.²¹

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel (Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ın desteklemesi ile) AP lideri Gümüşpala'dan bir hükümet kurmasını istemiştir. Bu önemli bir gelişmeydi çünkü ordunun AP'yi artık Türk siyasetinin normal ve kabul olunabilir bir parçası olarak kabul ettiğinin ve artık iktidarı İnönü'nün vesayeti altında tutmasına gerek duymadığının bir göstergesiydi. Fakat Gümüşpala'nın girişimi başarılı olmamış ve bu gelişme üzerine de İnönü tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. CHP ile bağımsızlardan oluşan bir azınlık koalisyonu olan üçüncü İnönü Hükümeti, 25 Aralık 1963'te göreve başlamıştır. Öncekiler gibi zayıf olan bu koalisyon 1964'te Kıbrıs konusundaki ciddi uluslararası bunalımın ağırlaşmasından dolayı yerinde kaldıysa da, bunalım geçince, AP koalisyonu devirmek için hemen harekete geçmiş, İnönü bütçesini parlamentoda kabul ettiremeyince 13 Şubat 1965'te istifa etmiştir. Ülkeyi Ekim'de yapılan parlamento seçimlerine kadar, bağımsız milletvekili Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki geçici bir kabine yönetmiştir.²²

20 Ayfer Özçelik, "1960'dan Günümüze Türk Siyasal Hayatı", **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, Ed. Süleyman İnan- Ercan Haytaoğlu, Anı Yay., Ankara 2006, s.153.

21 Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çeviren: Yavuz Alogan, 11. Basım Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s.164.

22 Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çeviren: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 363-364.

10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerde AP oyların % 53'ünü alarak tek başına iktidara gelmiş, CHP 1960'lı yıllarda kendisini ortanın solu olarak nitelemiş olmasına rağmen bu yaklaşımından olumlu sonuç alamamış ve ciddi bir oy kaybı yaşayarak %29'luk bir oy oranı ile 2. parti konumuna düşmüştür.²³ 1969 seçimlerine kadar geçen süreçte ülke içte ve dışta çok sayıda çekişmeye sahne olmuştur. İçeride sağ-sol çatışmaları her geçen gün artarken, Kıbrıs Meselesi başta olmak üzere Türkiye'nin, ABD ve diğer ülkelerle olan ilişkileri partilerin farklı bakış açıları ile büyük tartışmalara sebep olmuştur. Ayrıca tüm bu sıkıntılara bağlı olarak ekonomi de sürekli bozulmaya başlamıştır. 1969 Genel seçimlerinde AP oyların % 47'sini alarak tekrar iktidar olmuş ancak ekonomik ve siyasi sıkıntıların her geçen gün artması ile halkın desteğini iyice kaybetmeye başlamış²⁴ ve bir süre sonra Necmettin Erbakan'ın partiden ayrılarak Millî Nizam Partisi'ni kurması (26 Ocak 1970) ile AP bölünmüştür.²⁵ Sonuçta yaşanan sıkıntılar 12 Mart 1971'de bir askeri bir muhtıra ile giderilmek istenmiştir. Ordudan verilen muhtıra bildirgesinde;

1. Ülkede meydana gelen olaylar ve kardeş kavgalarının parlamento ve hükümetten kaynaklandığı, bu durumun kamuoyunun çağdaş uygarlık düzeyine çıkma ümidini yok ettiğini, Anayasanın öngördüğü reformların yapılamadığı ve ülkenin geleceğini tehlikeye düşürdüğünü,

2. Türk Milletinin sinesinden çıkan ordunun bu durumu partiler üstü çözümlemesinin zorunlu olduğunu,

3. Bu husus yerine getirilmezse ordunun bütünüyle yönetime el koyacağı bildirilmiştir.²⁶

Bu gelişme üzerine Demirel istifa etmiş ve CHP milletvekili Nihat Erim partisinden istifa ederek partiler üstü bir hükümet kurmuştur.²⁷ Ancak 19 Mart 1971-3 Aralık 1971 ve 11 Aralık 1971-28 Nisan 1972 tarihleri arasında iki defa kurulan Erim Hükümetlerinin ömrü uzun olmamış, askeri muhtıraya rağmen olayların önü alınamamıştır. Bu durum sıkıyönetim ilan edilmesi ve daha sert önlemlerin alınmasına sebep olmuştur. Dönemin önemli siyasi gelişmele-

23 Hikmet Bila, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul 1999, s. 229.

24 Ertan, **a.g.e.**, s. 281-282.

25 Özdemir, **a.g.m.**, s. 258-259.

26 **a.g.m.**, s.262.; Ertan, **a.g.e.**, s. 282, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, s. 600.

27 Nihat Erim, **12 Mart Anıları**, YKY, İstanbul 2007, s. 187.

rinden biri de 1972’de yapılan CHP Kongresi’nde Bülent Ecevit’in genel başkan olmasıdır.²⁸ 14 Ekim 1973 Genel Seçimleri ile CHP Ecevit başkanlığında iktidara gelmiş, 1974 Kıbrıs Çıkartması ile siyasi şöhretini zirveye çıkarmıştır. Kıbrıs Harekatı’nın yapılması Türkiye’nin başta ABD olmak üzere dış ilişkilerini belirleyen en önemli konu olmuş ve bu hareket Batılı devletlerce hiç de hoş karşılanmamış, Türkiye’ye uygulanan ambargoların getirdiği sıkıntılar, geçmiş yıllardan gelen istikrarsızlık, 27 Mayıs Müdahalesini gerçekleştiren kadronun başarısızlığı ve farklı çizgilerdeki siyasi oluşumlar her geçen yıl ülkedeki anarşi ve terör ortamını arttırmıştır. Ülkenin sık sık erken seçimlere gitmesi, farklı koalisyon ve azınlık hükümetlerinin kurulması, siyasi partilerin arasındaki dozu gittikçe artan tartışma ve çatışmalar sokaklara taşmıştır. Her bir siyasi partinin taraftarları ile sağ-sol grupların çatışmaları ülkeyi bir iç savaş ortamına sokmuştur. Ekonomik bunalımın da iyice artması karşısında kurulan hükümetlerin olayları durdurmak yerine, daha da arttırması ve farklı siyasi oluşumları destekleyen basın da olayları daha da tırmandırması gibi sıralanabilecek sebepler, ülkenin 12 Eylül 1980 sabahı tekrar bir askeri müdahaleye uyanmasına yol açmıştır.²⁹

3. 27 MAYIS HÜRRİYET VE ANAYASA BAYRAMI KUTLAMALARI

3.1. 27 Mayıs Gününün Bayram Olarak Kabul Edilmesi ve Yapılan Törenler

27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası 13 Haziran 1962’de 27 Mayıs’ın bayram ilan edilmesi yönünde kanun teklifi TBMM’ye sunulmuş olmakla birlikte, teklifin görüşülmesi daha ileri bir tarihte mümkün olabilmıştır. 1 Nisan 1963’te hükümet adına Başbakan İsmet İnönü Meclis Başkanlığına önerge vererek daha önce yapılan bu teklifin görüşülmesini istemiştir. Milli Eğitim Komisyonu adına söz alan Fethi Ülkü’nün bu gecikmenin nedenlerini anlatmasından sonra oylamaya geçilmiş ve tasarının gündeme alınması kabul edilmiştir.³⁰

Mecliste önergenin görüşülmesi sırasında parti grupları adına söz alan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP)’nden Cevad Odyakmaz, Cumhu-

28 Bila, a.g.e., 231-232.

29 Ertan, a.g.e., s. 282-283; Özçelik, a.g.m., s.158-167.

30 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C 15, B: 66, 01.04.1963, s. 89-90.

riyet Halk Partisi (CHP)'nden Emin Paksüt, Yeni Türkiye Partisi (YTP)'nden Nihat Su, Adalet Partisi (AP)'nden Ömer Faruk Saraç ve Millet Partisi (MP)'nden Ömer Zekai Dorman genel olarak DP iktidarı döneminde yaşanan sıkıntıları eleştirerek, bir inkılap olarak nitelendirdikleri 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ni ve ardından yapılan 1961 Anayasası'nı, oluşturdukları demokratik düzen ve özgürlük ortamı dolayısıyla övücü konuşmalar yapmış ve 27 Mayıs'ın milli bayram olmasından memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.³¹

Görüşmelerin sonunda Mecliste bulunan bütün partilerin lehte oyuyla 27 Mayıs günü, 13 Nisan 1963'de 11381 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan *Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanunun* ikinci maddesine ek fırka eklenerek "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olarak kabul edilmiştir.³²

Yapılacak törenler; Ankara'da ilk olarak Anıtkabir, sonrasında Genelkurmay Başkanlığı, Anayasa Mahkemesi ziyareti ve Hipodrom'daki askeri geçit ve kutlamalar şeklinde sıralanmıştır.³³ Alınan kararda Hürriyet ve Anayasa Bayramı gününün resmi tatil olarak kabul edilmediği ve genel olarak kutlamaların daha çok resmi düzeyde kaldığı görülmektedir.

Askeri müdahalenin gerçekleştirdiği günün milli bayram olarak ilan edilmesinin temel nedeni; yapılan askeri müdahalenin meşruiyetini ortaya koymak, bunu ve yeni oluşturulan düzeni halka benimsetmek olarak ifade edilebilir.

3.1.1. 1963-1970 Dönemi Yapılan Hürriyet ve Anayasa Bayramı Törenleri

1963 yılı bayramın ilk kutlandığı yıl olmuştur. 27 Mayıs 1963 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, ilk sayfasının tamamında Atatürk Portresini kullanmıştır. Ecvet Güresin Cumhuriyet Gazetesindeki köşe yazısında; İhtilalin üzerinden üç yıl geçtiğini hatırlatarak o zamandan bugüne kadar geçen sürede ihtilalin mantığına ilişkin yapılan tartışmaların yersiz olduğunu belirtmiş ve 27 Mayıs Müdahalesinin haklı gerekçelerini sıralamıştır. Özellikle de o gün radyodan okunan bildirinin konuyu yeterince aydınlatığının altını çizmiştir. Eski iktidarın "*Sayı hesabına dayanan milli irade gibi eskimiş bir anlayışı demokrasiye bağladığını*" ifade ederek dönem iktidarının liderlerinin gaffet

31 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, C 15, B: 66, 03.04.1963, s. 137-142.

32 **Resmi Gazete**, 13 Nisan 1963, S 11381.

33 **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1964, s. 7.

ve cehaleti ile çıkarıcı partizanların baskısı yüzünden zümre diktatörlüğü kurduğunu, toplumdaki sınıfsal ayrımın yarattığı huzursuzluğa aldırmandan sırf kendi çıkarlarını korumak uğruna temel hak ve ödevlerin kısıtlanmasının bu ihtilalin en önemli sebebinin oluşturduğunu belirtmiştir. 27 Mayıs günü ise temel müesseselerin en önemlisi olarak yorumladığı ordunun, meşruluğunu kendiliğinden kaybetmiş olan iktidarı devirdiğini yazmıştır. Yazar, 27 Mayısın asıl amacının “*Ne az gelişmişlikten kurtulmak için bir Nasır rejimine gitmek, ne sakallı Castro’nun demokrasi dalavereciliğini takip etmek, ne de milleti Mao sürüsü haline getirmek*” değil diyerek dönemin tartışmalarını yansıtmıştır. Yazar, ihtilalin amacını kendisini bulan gerçek demokratik düzen içinde sosyal devleti kurmak, bunalım içinde bulunan sınıflar ve organize kuvvetlerin hürriyet ortamına kavuşması olarak açıklamıştır.³⁴

Hürriyet ve Anayasa Bayramı’nın kutlamalarının yapıldığı ilk yıllarda bayram haberlerini çok önem vererek aktaran gazetelerden biri de Milliyet olmuştur. Gazete 1963’te Talat Aydemir’in başarısız darbe girişiminin etkisi ile bayram haberlerini bu darbe girişimi ile beraber işlemiştir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü ile Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in bayram mesajlarında, 27 Mayısın önemi aktarılırken diğer taraftan da Talat Aydemir olayına gönderme yapılmış ve “*Bizi demokratik idareden hiçbir şerir ayıramaz*”³⁵ mesajı verilmiştir.

1964 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Cumhuriyet Gazetesi muhabirine 27 Mayıs Müdahalesinin değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmede Gürsel; 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin amacının memleketteki olayları değiştirip bir görüşü halka zorla benimsetmek olmadığını, tam tersine memlekette zorbalığı, vatandaşları ikiye bölen davranışları, yurt içindeki düşmanlığı ortadan kaldırmak olarak açıklamıştır. Gürsel ayrıca birçok aydının “*27 Mayıs’tan bu yana ne yapıldı?*” sorusuna tepki göstererek “*Memlekette meydana getirilen demokratik müesseseler; kurulan faziletli ve hür irade kafı görülmemekte, bir takım geri hareketleri kırıp dökerek bertaraf etmeyi arzu eden anlayışa rastlanmaktadır. Bir fikrin zorla yürütülmesi ve halk efkârın yerleştirilmesi mümkün değildir. Zor ve kuvvet ile değil, ancak gerçeklere kütleli inandırmak suretiyle iyi yollara yönelmek mümkün olur*” sözleri ile şiddetten

34 Ecvet Güresin, “27 Mayıs”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1963, s. 1,7.

35 *Milliyet*, 28.05.1963.

uzak bir anlayışı savunmuştur. 27 Mayısın memlekete eşitlik, sevgi, karşılıklı saygı hisleri getirdiğini faziletli bir idarenin temellerinin atılmasını sağladığını ifade etmiştir.³⁶ Bu yıl yapılan törenlerin çok parlak ve coşkulu geçtiğini yazan Cumhuriyet Gazetesi'nde Başbakan İsmet İnönü'nün törenlere, uzun zamandan beri takmadığı İstiklal Madalyasını takarak katıldığını yazmıştır.³⁷

Bir diğer köşe yazısında, 27 Mayıs ile ilgili görüşlere yer verilmiş, kimilerinin 27 Mayısı bir demokratik düzen çabasının neticesi olduğunu ve anayasası ve müesseseleri ile vaat edilenlerin gerçekleştirildiğini düşündüklerini, kimilerinin ise tersine 27 Mayısın 1950-1960 arasındaki muhalefetin yönüne oturttuğu, ya da sonradan dejenere ettiği bir kavram olarak bakıldığına işaret edilmiştir. Bununla birlikte, bu bakışın doğru olmadığı ve daha önce görüşlerini açıklayan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e tamamen katıldığı ifade edilmiştir.³⁸

1965'te "27 Mayıs'ı Kutladık" başlığı altında "Bütün MBK üyeleri Anıtkabir'de kucaklaştılar" haberinde, yapılan törenlere Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı dışında tüm genel başkanların katıldığı bilgisi verilmiştir.³⁹

Bununla birlikte, Bayramın ilk kutlanmaya başladığı yıllarda dahi, muhalif basın olarak nitelendirilebilecek gazetelerde Cumhuriyet ve Milliyet Gazetelerinin aksine bayram haberlerine çok az yer verilmiştir. Örneğin, Demokrat Parti ve onun devamı niteliğinde olan Adalet Partisini destekleyen Son Havadis Gazetesi, 27 Mayıs hareketine, kutlanan bayrama ve CHP ile İnönü'ye yönelik eleştirilerini yoğun olarak AP'nin iktidara geldiği 1965'ten itibaren yapmaya başlamıştır. Gazete, CHP'nin 27 Mayıs'ı sürekli kullandığını, Demokrat Parti ve AP'ye karşı halkı tahrik edip iktidarını sağlamlaştırmaya çalıştığını belirtmiştir. CHP'nin artık eli sopalı devri sona erdiği için, bu partilere hakaretler yağdırdığı ifade edilmiştir.⁴⁰ Gazete AP'nin iktidara geldiği 1965 tarihinde bayramın kutlandığına dair ilk sayfada çok küçük bir fotoğraf ve kısa bir bilgi vermiştir. Aynı sayfada Milli Türk Talebe Birliği

36 Cumhuriyet, 27 Mayıs 1964, s.1.

37 Cumhuriyet, 28 Mayıs 1964, s.1.

38 "Günün Notları", Cumhuriyet, 28 Mayıs 1964, s.1.

39 Milliyet, 28.05.1965, s.1.

40 Orhan Seyfi Orhon, "Kısır Bir Yol", Son Havadis, 26.05.1965, s.1.

ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği genel başkanları, 27 Mayıs Bayramı ile ilgili yayımladıkları bildirilerde, 27 Mayısın önemini belirtmiş ancak bu olayın istismar edilmesine karşı olduklarını ve Türk Milletinin kendi varlığını koruyacak güçte olduğunu söyleyerek bir bakıma konuya eleştirel bir yaklaşım sergilemişlerdir.⁴¹ Cumhuriyet Gazetesi bayram ile ilgili haber, yazı ve görselleri sayfalarına çokça taşıırken, diğer AP ve geçmişte DP taraftarlığı yapan gazeteler bayramı hiç önemsemediklerini ilgili haberlere yer vermeyerek veya sadece birkaç satırla “*Anayasa Bayramı Kutlanıyor*” şeklinde haberlerle geçiştirmişlerdir.⁴²

1966’da yapılan bayram kutlamalarında program aynı biçimde tekrar edilmiş ve mesajlar verilmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a, Başbakan Süleyman Demirel’e, Anayasa Mahkemesi Başkanı Lütfi Akat ve Türk Silahlı Kuvvetlerine tebrik mesajı göndermiştir. Mesajında 27 Mayıs’ı İstanbul’un Fethi, Büyük Taarruz ile özdeşleştirerek bu bayramın da onlar kadar kutlu olduğunu belirtmiştir. 27 Mayısın da onlar gibi milletin çaresizliğe düştüğü bir anda, bir kurtarıcı gibi görev yaptığını söylemiştir. Aynı yıl CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de 27 Mayıs’ı inkılap olarak nitelendirmiş ve meşruiyetini kaybetmiş bir iktidarın elindeki milletin 27 Mayıs hareketi ile kurtarıldığını ifade etmiştir. Ayrıca 1961 Anayasasının da sosyal adaleti, planlamayı ve ileri Türkiye’nin temel anlayışını oluşturduğunu söylemiştir.⁴³ Burhan Felek, Cumhuriyet Gazetesindeki köşe yazısında 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonucunda yapılan Anayasa ve yeni düzenlemeler içinde özellikle basına verilen özgürlüğe dikkat çekerek kendileri için sansürün kalkmasının bayram yapmak için en önemli sebep olduğunu belirtmiştir. Yazar, 27 Mayıs Askeri Müdahalesini övmüş, bu bağlamda yorum yapanlara benzer şekilde, ihtilalin demokrasiyi buhrandan kurtarmak ve kardeş kavgasını önlemek maksadıyla yapıldığı yorumunda bulunmuştur. Yazar, ayrıca bu hareketin azami derecede insani yapıldığını, asgari kanlı olduğunu söyleyerek 27 Mayıs’ı medeni bir ihtilal olarak nitelendirmiştir. İhtilale hizmeti olan kişilerin her zaman saygıyla yad edilmesinin de her Türk çocuğunun önemli bir vazifesi olduğunu belirtmiştir.⁴⁴

41 **Son Havadis**, 28 Mayıs 1965, s.1-7.

42 **Son Havadis**, 27 Mayıs 1965.

43 **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1966, s.1.

44 Burhan Felek, “27 Mayıs”, **Cumhuriyet**, 27.05. 1966.

Bu yıl bayrama ilişkin haberlerde Milliyet Gazetesinin “*Cumhurbaşkanı, 27 Mayıs alerjisine tutulmuşların bundan çok kısa zamanda kurtarılmasını istedi*”⁴⁵ başlığı ile Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın konuşmasını aktardığı görülmektedir.

1967 yılında Cumhuriyet Gazetesinin ilk sayfasında bayram ile ilgili haberlerde 27 Mayıs’ı “*27 Mayıs 1960 Ak Devrim*” olarak nitelendirilmiştir. Bu yılın bayram kutlamaları için Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), Türk Devrim Ocakları ve 27 Mayıs Devrim Derneği ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye yer alan; “*27 Mayıs öncesinin özlemi duyanlar yakın bir gelecekte yeni bir ulusal davranışla karşılaşacaklar... Sadece şahsi hırsları veya menfaatleri kaygısıyla 27 Mayıs’a çamur atanlar değil, yabancı sömürgeci bir kez daha hortlatılmak üzere Anadolu topraklarında boğulacaklardır. Bunun özlemini her zamankinden daha fazla duyuyoruz*”⁴⁶ cümleleri dikkate değerdir.

27 Mayıs Askeri Müdahalesini Cumhuriyet ve Milliyet Gazeteleri gibi değerlendirmeyen diğer gazeteler ise tam tersi yorum ve görüşlere yer vermiştir. Son Havadis’de Orhan Seyfi Orhon: “*Yakın 27 Mayıs dahil her çeşit ihtilallere karşıyız, sosyalist ihtilaline de komünist ihtilaline de faşist ihtilaline de askeri ihtilale de hiç birine imkan vermeyeceğiz*”⁴⁷ cümleleri ile bir bakıma gazetenin siyasi duruşunu ve bayrama yönelik tutumunu yansıtmıştır.

28 Mayıs 1967 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde; “*Törene Katılmayan Partililer Protesto Edildi*” başlığı altında bu yıl yapılan törenlere, çeşitli illerde bazı parti temsilcilerinin katılmadığı haberi yer almıştır. Törenlere katılmayan AP, İzmir’de çeşitli öğrenci kuruluşlarınca protesto edilmiş ve parti binası üzerine öğrenciler tarafından “*Çirkin Politikacı Kendine Dön*”, “*İntikam Üzerine Hükümet İdare Edilemez*” şeklinde yazılar yazılmıştır. İstanbul Kadıköy’de AP adına Atatürk büstüne siyah bantlı bir çelenk konulmuştur. Bu çelenk tepki uyandırmış ve törene katılan subaylar tarafından kaldırılmıştır.⁴⁸ Bayram gününde yaşanan gerginlikler liselere kadar sıçramış ve İstanbul Plevne Lisesi öğrencileri tören yürüyüşü ile Gaziosmanpaşa meydanına gele-

45 **Milliyet**, 28.05.1966, s.1.

46 **Cumhuriyet**, 27.05.1967, s.1.

47 Orhan Seyfi Orhon, “*26 Mayıs’ta*”, **Son Havadis**, 30.05.1967, s.1.

48 **Cumhuriyet**, 27.05.1967, s. 1,7.

rek Atatürk Büstüne çelenk bırakmışlar ve tüm bayramlarda bu meydanda tören ve gösteriler yapıldığı halde, Hürriyet Bayramında yapılmamasını protesto etmişlerdir. Taksim ve Beyazıt meydanlarında da TMGT ve TMTF gençlik örgütleri kendilerine konuşma hakkı verilmemesine tepki göstererek, Taksim Anıtına üzerinde “*Gençlik susturulmak isteniyor. Fakat konuşacaklar*” yazısı bulunan çelenklerini bırakmışlardır.⁴⁹

1968 yılına gelindiğinde 27 Mayıs Askeri Müdahalesi üzerinden, gerilimin daha fazla arttığı görülmektedir. AP'nin TBMM içerisinde güçlenmesi, sol görüşlerin artan eleştirilerine sebep olmuştur. Bu bağlamda Cumhuriyet Gazetesi'nde bayram yıldönümünde “*Devrim Yürüyecek*” başlıklı yazıda, devrimi gerçekleştiren güçlerin, devirdikleri zihniyeti tekrar iktidara taşımalarının dünyanın hiçbir yerinde görülmediğini ancak Türkiye'de devrimci gücün muhalefete çekildiği belirtilmiştir. 27 Mayıs'ı çekemeyen, bir türlü hazmedemeyen ve anayasayı yıkmak için fırsat kollayan zihniyetin yıllardır ortalıkta gezdiğini ve bugün de iktidarda oldukları hatırlatılmıştır. Ancak bu zihniyetin asla başarılı olamayacağı vurgulanmıştır.⁵⁰ Bu yıl çıkan haberlerde AP yetkililerinin bazı yerlerde bayram kutlamalarına katılmadıklarına dair bilgiler mevcuttur.⁵¹ Adana'da başta belediye başkanı olmak üzere AP'lilerin törenlere katılmadığı haberinin içinde, bu belediye başkanının, adını taşıyan parktan Turan Emeksiz'in büstünü kaldırttığı bilgisi de verilmiştir.⁵² Tüm bu gelişmeler Türkiye'nin o yıllarda içinde bulunduğu ve giderek artan siyasi gerilimlerini yansıtır bir görüntü vermektedir.

1969 yılında 27 Mayıs kutlama haberlerini veren Cumhuriyet Gazetesi, devrimin simgesi olan birbirine kenetlenmiş halkı resmeden amblemi, AP'nin at simgesinden esinlenerek dört tane nal olarak çizmiştir. (Bkz. Ek.1) Gazete törenden aktardığı izlenimlerde, Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan törenlerde, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Genelkurmay Başkanının muhalefet partisi CHP lideri İsmet İnönü'yü selamlamalarına dikkat çekmiştir. Gazete bu yıl yapılan törenleri genel olarak İnönü üzerinden ele almış ve onu ön plana çıkarmıştır.⁵³

49 **Cumhuriyet**, 28.05.1967, s.1,7; **Milliyet**, 28.05.1967, s.1.

50 “Devrim Yürüyecek”, **Cumhuriyet**, 27.05.1968, s.1.

51 **Akşam**, 28.05.1968, s.1,7; **Milliyet**, 28.05.1968, s.1.

52 **Cumhuriyet**, 28.05.1968, s.1,7; **Milliyet**, 28.05.1968, s.1.

53 **Cumhuriyet**, 28.05.1969, s.1,7.

Bayrama eleştirel yaklaşan Son Havadis Gazetesi'nde Orhan Seyfi Orhon, "27 Mayıs, milli bir bayram günü değildir, siyasi bir bayram günüdür. Siyasi bayramlarda mutsuzların yüreği kan ağlarken, mutlu olanlar bayram kutlar. Bu tür bayramlar, bir otoritenin millete zorla kabul ettirdiği bayramlardır. Kendileri ile her an çelişme içindedirler. 27 Mayıs, 23 Nisan'a ve diğer bayramlara bütünüyle zıt olduğu imanını tamamlamıştır. Bu nedenle sadece bir milli bayram olarak değil, siyasi bir bayram olarak da devam edemez"⁵⁴ cümleleri ile özellikle Demokrat Parti'ye karşı yapılanları bayram üzerinden eleştirmiştir. Ayrıca bu bayramın diğer milli bayramlar gibi kalıcı olamayacağını da altını çizmiştir.

Gazete, bir başka yazısında ise, 27 Mayıs'ı Atatürk'e vurgu yaparak ele almıştır. 27 Mayıs'ın Atatürk'ün kurduğu TBMM'yi kapatan, anayasayı yırtan ve 4. maddedeki "Türk Milletini ancak TBMM temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır"⁵⁵ hükmünü kaldıran bir olay olduğunu belirterek konuyu Atatürk üzerinden ele alarak eleştirisine güç katmak istemiştir.

27 Mayıs Askeri Müdahalesinin 10. yılı olan 1970'teki bayram haberlerinde özellikle DP'liler için çıkarılan af tartışmalarının etkisi görülmektedir. Sayfalarında bayram haberlerine daha fazla yer veren Cumhuriyet Gazetesi dahi haberleri geçiştirmeye başlamıştır. Bayram günlerinde çıkan yazılarda kutlamalar kısa cümleler ile geçiştirilirken, köşe yazılarında ise eleştiriler ön plana çıkmış ve bu yıllar bayrama ilginin daha da azaldığı yıllar olmuştur.

3.1.2. 1971-1980 Dönemi Yapılan Hürriyet ve Anayasa Bayramı Törenleri

1971 yılına gelindiğinde, 1971 yılı kutlamaları 12 Mart Askeri Muhtırası gölgesinde kalmış ve bu durum kutlama haberlerine de yansımıştır. Demokrat Parti taraftarlığı ile ön plana çıkmış olan Zafer Gazetesi sayfalarında sadece bayram günü "Anayasa Bayramı Kutlanıyor" başlığı altında birkaç satırda haberi geçiştirirken,⁵⁶ Nadir Nadi, bayram günü kaleme aldığı yazısında, ülkede yaşanan gerginlikleri bayram üzerinden ele almıştır. 11 yıl önce 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin çok büyük umutlarla yapıldığını hatırlatmıştır.

54 Orhan Seyfi Orhon, "Siyasi Bayram", *Son Havadis*, 27.05.1969, s.1.

55 Orhan Seyfi Orhon, "27 Mayıs!", *Son Havadis*, 28.05.1970.

56 *Zafer*, 27.05.1970, s.1.

O günün sabahında artık Atatürk İlkelerinin çiğnenmesinin son bulacağı, tavizcilik yarışının biteceği, ülkenin çağdaş uygarlığı yakalayacağı yola gireceği beklentilerinin gerçekleşeceği düşüncesi ile büyük bir sevinç yaşandığı ve bugünün bayram olmasının çok doğru olduğu düşüncesinin hakim olduğunu dile getirmiştir. Ancak yazar, aradan geçen 11 yılda bugün gelinen durumun çok farklı olduğunu ve ne yazık ki o günkü neşeden eser kalmadığını ifade etmiştir. Genel hatları ile çok ilerici olan 1961 Anayasası'nın, uygulanmadığından bugünkü sorunların yaşandığını belirtmiştir. Nadi bunun sorumlularının da, daha Anayasa halkoyuna sunulduğunda “*Anayasaya hayır demekte hayır vardır*” anlayışını savunduklarını, yani gerici çevrelerin yürüttükleri propagandalar ile anayasanın uygulanmasını engellemeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Yazar, o günkü iktidarı hedef alarak daha ilk günlerden başlayan bu engelleme hareketlerini yapanların geçen zaman içinde iktidara yeterli çoğunluğu kazanarak gelmeyi başardıklarını ve ülkeyi yine geri kalmaya mahkum etmeye başladıklarını yazmıştır.⁵⁷ Gazete haberlerine göre bu yıl, Anıtkabir, Genelkurmay Başkanlığı ve Anayasa Mahkemesi törenlerinde bir değişiklik olmazken, Hipodromda yapılması gereken askeri törenler yapılmamıştır. Bu törenlerin daha sonraki yıllarda da yapılmadığı görülmektedir. Bir süre önce, askeri muhtıra sonrası başbakanlıktan azledilmiş olan AP lideri Süleyman Demirel, Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan törenlere katılmış ve askeri tebrik etmiştir. Anayasa Mahkemesi ise törenlerde gecikmeli olarak yer almıştır.⁵⁸ Aydın Menderes, bu durumu; Süleyman Demirel'in 27 Mayıs Askeri Müdahalesi endişesini hep taşıdığını, bu nedenle askerle ilişkisini düşükte olsa yürütmeyi siyaset edinmesi olarak yorumlamıştır.⁵⁹

1974 yılında, Hukuk Fakültesi hocalarından Hıfzı Veldet Velidedeoğlu bir yazısında; yıllardır hukukun üstünlüğü, adaletten ve tüm bu ilkelere uyabilecek anayasalardan bahsettiklerini, kendisinin de kişisel olarak Anayasa'ya katkı sağladığını yazmıştır. Ancak 27 Mayıs'ın 14. yılında sosyal hukuk devletini aradığını ancak Türkiye'nin bunu bir türlü tam olarak başaramadığını ifade etmiştir. Ayrıca dönemin başbakanını, geçmişte 27 Mayıs'ı ve Anayasayı övmesine rağmen şimdi Anayasayı lüks sıfatıyla niteleyip anayasanın kılık değiştirmesine destek vermiş olmasından dolayı eleştirmiştir.⁶⁰

57 Nadir Nadi, “Bir Bayram Üzerine”, *Cumhuriyet*, 27.05.1971, s.1,7.

58 *Cumhuriyet*, 28.05.1971, s.7.

59 Aydın Menderes, **Babam ve Ben**, Ufuk Yay. İstanbul 2012, s.291-292.

60 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “27 Mayısın 14. Yılında Sosyal Hukuk Devleti”, *Cumhuriyet*, 27.05.1974, s.1,7.

1975 yılına kadar basında bayram haberleri, genel olarak rutin bir şekilde kutlamaların başlıklar halinde geçirtilmesinden sonra 1975 yılında gerek 27 Mayıs Müdahalesi taraftarlığı, gerekse de karşıtlığı yapılan basında bir canlanma görülmüştür. Milliyet, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün 27 Mayıs'ı öven konuşmalarını, liderlerin tam kadro kutlamalara katılmasını aktarırken⁶¹, AP'ye yakın olan gazetelerden Son Havadis de, bu yıllar içinde de daha önceki eleştirel yaklaşımlarını devam ettirmiştir. Bir köşe yazısında; *"Bu gün ne millete mal olmuş ne de diğer milli bayramlar kadar benimsemiş ve halkla bütünleşmiştir. Kardeşliği oluşturması gerekirken büyük kitleyi toptan red ve inkar yoluna gitmek, düşman ilan etmek her zaman uygun bir yol olarak görülmüştür"*⁶² şeklinde, 27 Mayıs'ı eleştirmiştir. Yine gazete bir başka yazısında; 27 Mayıs Askeri Müdahalesine ve bayram olarak kutlanmasına olan tepkiyi dile getirilirken; *"Eğer, hürriyet vatandaşların hür iradesini kullanmasıysa, Hürriyet Bayramının 14 Mayıs 1950 olması gerekir. Niçin Anayasa Bayramı? Bu tarihte Türkiye'de ilk defa mı anayasa yapıldı? Bir anayasa bayramı kutlanacaksa... bunun Osmanlı Devleti zamanında yapılan ilk anayasa olması gerekmez mi?...Her kanun tartışıldığı gibi, bugünün de bayram olması tartışılacaktır..."*⁶³ cümleleri ile bir taraftan Demokrat Parti döneminde olduğu gibi Osmanlı'yı ön plana çıkarırken, aynı zamanda Demokrat Parti'nin iktidar olduğu günü överek, 27 Mayıs ve CHP karşıtlığını dile getirmiştir.

Bu olumsuz yaklaşıma karşılık, Cumhuriyet Gazetesi'nde Milli Birlik Grubu adına çıkan yazıda, 27 Mayıs Askeri Müdahalesiyle ilgili olarak, uzun yılların birikimi ile meydana gelmiş devrimlerin, toplumun canlanması, güç kazanması ve yenilenmesi için bir vesile olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Toplumların ihtilal yıldönümlerini bayram coşkusu içinde kutlamalarının, geçmişin değerlendirilmesi ve geleceğe yön verilmesi açısından faydalı olduğu belirtilmiştir. Yine, 27 Mayıs'ın 15. yıldönümünde askeri müdahalenin nedenlerine, uygulama biçimine, karşılaştığı güçlülere ve amaçlarına karşılık, karşı devrimcilerin davranışlarına yönelik değerlendirmede bulunulmuştur. Çok Partili siyasi hayata geçişten sonra büyük ümitler vaat ederek yönetimi devralan iktidarın, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları ile ters düştüğünü,

61 **Milliyet**, 28.05.1975, s.1.

62 Muhiddin Güven, "Bir Yıldönümü ve Onu Aşan Büyük Sözler", **Son Havadis**, 01.06.1974, s.1.

63 Yalçın Uraz, "27 Mayıs'ın Ardından", **Son Havadis**, 31.05.1975.

devrimin bütünlüğü ve bölünmezliğini savunanları “*İnkılap Softaları*” olarak adlandırdığını belirten yazıda, Atatürk’ün “*ulusal ordu*” ilkesinin bir kenara atılarak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin tümüyle NATO emrine verilerek yabancı komutasına sokulduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde bu iktidarın ekonomi ve dış politikada da aynı hataya düştüğü dile getirilmiş ve iktidarın düştüğü dar boğazda daha fazla yabancı müdahalesini kolaylaştıracak girişimlerde bulunduğunu, bunlara karşı çıkan kesimler üzerinde baskı uyguladığını, daha fazla müdahaleci olduğunu ve yandaş kayırmacılığını artırdığını belirtilmiş ve dönemin iktidarının her geçen gün artan sıkıntıları bastırmak için baskısını daha da arttırdığını, akademik ve hukuk çevrelerinde bir kıyımın başladığını anlatarak bir bakıma, 27 Mayıs Müdahalesinin haklılığının gerekçelerini ortaya koymuştur. 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin sonrasında, bugün bu düzene karşı çıkanların kötü niyetli olduğunu ancak milletin bunlara müsaade etmeyeceği inancını belirten gazete, bu ihtilalin demokrasinin kapılarını açtığını ve Türk Milletine, silahlı kuvvetlerin bir armağanı olduğunun altını çizmiştir.⁶⁴

1975 yılındaki kutlamalarda farklı olarak at yarışları düzenlendiği, bir yemek tertip edildiği ve askeri bandonun başkentte halka bir konser verdiği de aktarılan bilgiler arasında yer almaktadır.⁶⁵

Ülke içinde 1971 askeri muhtırasına rağmen durmak bilmeyen karışıklıkların 1975’ten itibaren daha da şiddetlenmesi ve siyasi gerginliğin her geçen gün artması ile bu dönemde 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı üzerinden tarafların birbirine daha çok saldırdığı bir dönem yaşanmıştır. Ülkede her bir konunun siyasi çekişmelere, çatışmalara ve çok sayıda cinayetlere sebep olduğu bu yıllarda, bayramda verilen mesajlar, Türkiye’nin ortamını yeterince yansıtmıştır. Daha çok sol kesimin ve kendini ortanın solu olarak niteleyen CHP’nin taraftarlığını yapan Cumhuriyet Gazetesi, bu yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlık ve olayları sağ kesim ile onu temsil eden basın, siyasi partiler ve onların liderlerine bağlamıştır. Gazete, 27 Mayıs Askeri Müdahalesini gerçekleştiren gücün de vaat ettiklerinin arkasında durmadığını ve ülkede yeniden muhafazakarlık ile eski zihniyetlerin canlandırıldığı görüşünü yansıtmıştır. Sağ ve sol grupların çoğunlukla basından takip edilebilen karşılıklı suçlamalarının dozunun iyice arttığı bu dönemde, 27 Mayıs bayram mesajları da aynı sertliği yansıtmaktadır.⁶⁶

64 “15. Yıldönümünde 27 Mayıs”, Milli Birlik Grubu, **Cumhuriyet**, 27.05.1975, s.1,7.

65 **Cumhuriyet**, 28.05.1975, s.1.

66 “27 Mayıs Sönük Törenlerle Kutlandı”, **Cumhuriyet**, 28.05.1976, s.1.

Bu bağlamda Nadir Nadi gazetede ki köşe yazısında; “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin 16. Yılında Ne Bayramı?” diyerek bu ihtilalin vaat ettiklerinin yerine getirilmediğine dair eleştiride bulunmuştur. Anayasanın kağıt üzerinde kaldığını belirterek, dönemin hükümetini cephe hükümeti olarak nitelendirmiştir. Hükümetin birçok çevreye baskı uyguladığından, yasaklamalar getirilerek düşünce özgürlüğüne darbe indirdiğinden ve TRT’nin tarafsız davranmadığından bahsedilmiştir. Yazar, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile karşı devrim tehlikesinin ortadan kalktığını, umutlarının söndüğünü ancak yine de aynı zihniyetin sinsi bir şekilde hareket ederek, yeni bir 31 Mart’a doğru ilerlendiğini dile getirmiştir. Nadi, devrimin iyi niyetle yapıldığını ve askerinin yönetimi sivil idareye bıraktığını ancak geçen zaman içinde Anayasanın özgürlükçü yapısının gericiyle, çıkar çevrelerine yaradığını ve özellikle 1965 sonrası bu çevrelerin ellerinden geldiğince halkın bilinçlenmesini engellemek için her yola başvurduğunu dile getirmiştir.⁶⁷

Nadi’nin yazısında, 27 Mayıs’ın iyi niyetle gerçekleştirildiğini ve hak ettiği şekilde yaşatılması ve bayramının da coşku ile kutlanması gerektiğine dair düşüncesinin aksine, Son Havadis Gazetesi’nden Bedii Faik, 27 Mayıs’ı ve bayramını bölücü bir faaliyet olarak nitelendirmiş “Onun milli bir bayram sayılması dahi bir zorlamadır 27 Mayıs’a milli bir görünüm verme gayretleri iflas etmiştir. Aşırı sol basın 27 Mayıs’ın sönük törenlerle kutlanmasından yankınmaktadır. Ne istiyorlar acaba, milletçe şakır şakır oynansın mı”⁶⁸ şeklinde görüşünü savunmuştur.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, ülkenin içinde bulunduğu bunalım durumunun ancak Anayasayı eksiksiz uygulayabilecek bir halk hükümeti kurulması ile aşılabileceğini dile getirmiş ve iktidarı partisini eleştirmiştir. Dönemin Genelkurmay başkanı Orgeneral Semih Sancar’da, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Atatürk İlkelerini ve demokratik, laik, hukuk devletini korumak için yapıldığını ve ilelebet varlığını devam ettireceğini belirtmiştir. Sancar, Kıbrıs Sorununun yoğun olarak yaşandığı bu dönemde Hürriyet ve Anayasa Bayramının hedeflerinin tam olarak yerine getirilmediğinden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.⁶⁹

67 Nadir Nadi, “Ne Bayramı”, **Cumhuriyet**, 27.05.1976, s. 1, 6.

68 Bedii Faik, “Çok Bile”, **Son Havadis**, 30.05.1976, s.1.

69 **Cumhuriyet**, 27.05.1976, s.1,9.

1977 yılında yapılan törenlere dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in katılmadığı görülmektedir. Başbakanın bu yıl törenlere katılmak yerine Kayseri ve Niğde'ye gitmesi Cumhuriyet Gazetesi tarafından tepki ile karşılanmış ve “*AP lideri Anayasa Bayramında Anayasa'yı suçladı*” başlığı altında Demirel'in yaptığı konuşmalarda, Anayasa'nın değiştirilmesi gerektiği görüşüne yer vermiştir.⁷⁰

Siyasi Parti liderlerinin bayrama katılmadıklarına yönelik haberler daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Cumhuriyet 1978'de “*27 Mayıs Bayramı Coşkuyla Kutlandı*” başlığını vermekle birlikte haberin devamında, AP lideri Süleyman Demirel, Milli Selamet Partisi (MSP) lideri Necmettin Erbakan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Alpaslan Türkeş'in törenlere katılmadığını bildirmiştir.⁷¹

1979 yılı Hürriyet ve Anayasa Bayramında, Cumhuriyet Gazetesi bayram haberlerini ilk sayfada Demirel'in anayasayı yok ettiğine dair bir karikatür ile vermiştir (Bkz. Ek-2). Bayram ile ilgili yapılan programın ayrıntılarını veren gazetede, devlet erkanının mesajları da yer almıştır. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, daha önceki mesajlarına benzer şekilde Türk Milletinin huzurunun suskunlukla değil, Anayasa'da öngörülen hakçı düzen ile sağlanabileceğini belirtmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ise Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Atatürkçü Cumhuriyet'in değiştirilmesi ve yozlaştırılmasına izin vermeyeceği görüşünü dile getirmiş ve bu konuda Türk Milletinin endişe etmemesini söylemiştir. Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek'te yayımladığı mesajda; 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Atatürkçülüğe yeniden dönüşün, demokratik düzenin tekrar rayına oturtulmasının bir eseri olduğunu söyleyerek, aşırı ürkek ve kötümserlik içinde yeni rejim arayışlarının sorunları çözmeyeceğini, Türkiye'nin Atatürk Devrimleri ile yolunu çizdiğini ifade etmiştir. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, diğer görüşlerin aksine, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin, Türk Milleti üzerinde derin yaralar açtığını ve bu günü kutlamaya yani Hürriyet ve Anayasa Bayramına son verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Demirel, Anayasada iradeyi mahpus hale getiren düzenlemeler olduğunu ve tabii senatörlüğün dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığını ifade ederek eleştiride bulunmuştur. Demirel, mevcut hükümeti de

70 Cumhuriyet, 28.05.1977, s.1.

71 Cumhuriyet, 28.05.1978, s.1.

ağır şekilde eleştirerek, ülkeyi yokluk, pahalılık, işsizlik, can ve mal güvensizliği içine ittiğini ifade etmiştir.⁷²

Bu yıl yapılan bayram programı içinde yer alan Anıtkabir'deki törenlere daha önce olduğu gibi AP, MSP ve MHP temsilcileri katılmamışlardır. Ancak Adalet Partisi temsilci göndermemesine rağmen törene iki adet çelenk göndermiştir. Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel bayramın kutlandığı günde Anadolu'da seçim çalışmaları yapmıştır. Parti otobüsünde yaptığı konuşmalarda ve gazetecilere verdiği demeçlerde, 27 Mayıs Bayramının kutlamalarının kaldırılması gerektiğini yinelemiş ve “27 Mayıs Bayramı, Silahlı Kuvvetleri siyasetin içinde muhafaza için CHP tarafından icat edilmiştir. 27 Mayıs ne nam altında olursa olsun kutlanmamalıdır... milletin bir kısmının ızdırap duyduğu olaylara diğer kısmının neşe duyuyormuş ve bayram yapıyor-muş gibi bir davranış ilanihaye sürdürülmemelidir. Devlet bu bayramı usulen yapıyor. Bizim şu anda bu konuyla ilgili kanunu parlamentodan geçirecek yeterli çoğunluğumuz yok biz evvela bunun kamuoyu mücadelesini yapıyoruz” cümleleri ile bir bakıma dönemin, iktidar-muhalefet çekişmelerini bayram üzerinden yansıtmıştır.

Demirel aynı konuşmasında Anayasa konusuna da değinmiş ve Anayasa bunalımı yaşandığını, Anayasanın 10 yıl içinde 55 maddesinin değiştirildiği halde ve hala tartışılırken bu Anayasanın bayramının kutlanamayacağını dile getirmiştir.

1979 yılında Demirel'in seçim propagandası yaptığı Ayancık'ta olaylar çıkmış, ilçe girişi ve miting alanında sol grupların, Demirel konuşurken engelleme yapmaya çalıştıkları ve yer yer çatışmaların çıktığı basında yer almıştır. Ayrıca Türkeli'nin köylerinde de AP konvoyunun geçeceği yollarda tahrip gücü düşük bombaların patlatıldığı bilgileri verilmiştir.⁷³

12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinden hemen önceki 27 Mayıs Bayramı kutlamaları ve törenlerinde verilen mesajların iyice sertleştiği görülmektedir. Bu yıl Anayasa Mahkemesi üyeleri program gereği sabah 8.45'te Anıtkabir'de yapılacak korteje katılmayacaklarını, Atatürk'ün kabrine ve devrim şehitlerine çelenk koyma ve saygı duruşlarını da saat 11.30 ile 12.00 arasında ya-

72 “Hürriyet ve Anayasa Bayramının 19. Yıldönümü”, **Cumhuriyet**, 27.05.1979, s.1,11.

73 **Cumhuriyet**, 28.05.1979, s.1,6.

pacaklarını açıklamışlardır. Anayasa Mahkemesi Başkanı yaptığı açıklamada, 1961 Anayasasının, Anayasa Mahkemesini kurarak güvence oluşturduğunu ifade ederken, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Atila Sav'da, hukuk devleti içinde işleyişten doğan aksaklıkların Anayasayı değiştirerek giderme çabasını, baskıcı rejim amaçlarının gizlenmeye çalışılması olarak yorumlamıştır.⁷⁴

Ülkenin içinde bulunduğu ortam, anarşi ve terör olayları, ekonomik sorunlar ve siyasi istikrarsızlık gibi gerilimlerin en üst noktaya ulaştığı 1980 yılında yaşananlar, 27 Mayıs mesajlarına yoğun olarak yansımıştır. 1 yıl önce iktidarda bu yıl muhalefet konumunda bulunan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit 1961 Anayasası'nın tamamen ihlal edildiği, 27 Mayıs ruhunun ortadan kaldırılmaya çalışıldığı mesajını yinelerken, ekonomik alanda da çağdışı bir sömürü düzeni oluşturulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Dönemin siyasi partilerinden olan Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Nihat Sargın; bugünkü siyasi iktidarın ve onun temsil ettiği gerici güçlerin Anayasa'yı geriye doğru değiştirmek istediklerini ifade etmiştir. Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı, "*Emperyalizmin giderek el koyduğu ülkemizde, faşizmin bu odaklarca tırmandırıldığı ülkemizde şovenizmin körüklendiği ülkemizde halkımızın hiçbir bayramı yüreğinde duyma sevinci yoktur*" demiştir. Dönemin Türk Hukuk Kurumu Başkanı Muammer Aksoy ise 27 Mayıs bayramına karşı olanların bugün yürütmenin başı olduklarını hatırlatarak 27 Mayıs bayramını tam bir çelişkiler güldürüsü, faciası şeklinde yorumlamıştır.⁷⁵

1979'da yapılan törenlerde muhalefette olan ve törenlere katılmayan AP Genel Başkanı Demirel'in, 1980'de iktidarda olduğu dönemde törenlere tüm bakanları ile katıldığı haberini veren Cumhuriyet Gazetesi bu durumu eleştirirken, Demirel'in bir yıl önceki konuşmalarını ve hiçbir partinin törenlere katılmadığı hatırlatmasını yapmıştır. Milli Selamet Partisi (MSP) Genel Başkanı Necmettin Erbakan ise Anıtkabir'de yapılan törenlere katılmamış, Genelkurmay Başkanlığı'ndaki törenlere katılmıştır. Bu davranışında eleştirildiği gazetede, bazı senatörlerin Erbakan'a "*Kadayıfın altı kızardı mı?*" onun da "*Fazlasıyla kızardı*" cevabını verdiği haberi yer almıştır. Gazete ayrıca, TRT'nin yayınlarında 27 Mayıs bayramı kutlamaları konusuna çok az yer verdiğini, bunun da bu bayramın unutturulmak istenmesinin bir göstergesi

74 Cumhuriyet, 27.05.1980,s.1,9.

75 Cumhuriyet, 27.05.1980,s.1,9.

olduğu eleştirisini yapmıştır.⁷⁶ Son Havadis Gazetesi ise “1924 Anayasasının bayramı mı var da 27 Mayıs Anayasasının bayramını kutluyoruz? 14 Mayıs’ın bayramı olur da ama 27 Mayısın olmaz. Çünkü 14 Mayıs millet iradesinin hakim ve tescil olduğu bir gündür”⁷⁷ cümleleri ile bilindik önceki yaklaşımlarının bir benzerini tekrarlamıştır.

3.2. 27 Mayıs’ın Milli Bayram Olmaktan Çıkarılması

12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesinden sonra 1981 yılına gelindiğinde, sıkıyönetimin uygulandığı, anayasanın askıya alınıp, siyasi partilerin kapatıldığı bu dönemde aynı zamanda birçok uygulamaya da son verilmiştir. Bunlardan biri de 27 Mayıs Anayasa ve Hürriyet Bayramı kutlamalarının sonlandırılmasıdır.

Milli Güvenlik Konseyinin 10 Mart 1981’de gerekçesi: “27 Mayıs günü 1963 yılından beri Hürriyet ve Anayasa Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bugün 1961 Devriminin ve dolayısıyla 1961 Anayasasının kutlandığı gündür. Ancak özellikle 1970’li yıllardan itibaren meydana gelen gelişmeler sonucu 1961 Anayasasının toplum bünyemize uygunluğu tartışılır hale gelmiş ve bayram günü halk arasında etkinliğini yitirmiştir. Bu nedenle 27 Mayıs resmi bayramlar arasında sayılmamıştır” şeklinde belirtilmiş olan karar uyarınca 27 Mayıs milli bayramlar arasından çıkarılmıştır.⁷⁸

Son Havadis Gazetesi, 27 Mayıs bayramının kutlamalarına son verilmesini, bayramların bütünü, tartışılmaz çoğunluğun ortaklaşa fikir birliğine vardıkları olumlu tarihler olduğunu ancak 27 Mayıs gününün Türk toplumunun ezici çoğunluğu tarafından asla mutluluk günü olarak benimsenmediğini belirterek kararı memnuniyetle karşılamıştır.⁷⁹ Son Havadis Gazetesi’nin bu memnuniyetine karşılık Cumhuriyet Gazetesi, bayramın kaldırılmasına duyulan memnuniyete eleştirel bir bakış açısıyla: “Şimdi bu tutucu güçler, 27 Mayıs’ın resmi bayram olmaktan çıkarılışına seviniyorlar. Yanılıyorlar Çünkü 27 Mayıs’ı bir resmi bayram günü olarak anlamak, biçimsel bir görüş, bir yanlıdır. 27 Mayıs eylemi özgürlük devrimi niteliğiyle toplumsal yaşamda

76 Cumhuriyet, 28.05.1980, s.1,5.

77 Abdullah Uraz, “27 Mayıs...” Son Havadis, 27.05.1980, s.1.

78 Milli Güvenlik Konseyi Dergisi, S 168, 10 Mart 1981, s. 2.

79 S. Halit Kakinç, “Bayram Kavramına Uygun Bir Karar”, Son Havadis, 21.03.1981, s.1.

silinmeyecek izler bırakmış, geleceğe doğru büyüyen tohumlar atamıştır”⁸⁰ cümleleri ile bayramın resmîyetine son verilerek 27 Mayıs’ın Türkiye’de yarattığı sonuçların unutturulamayacağıının altını çizmiştir.

Cumhuriyet Gazetesi yazarı Oktay Akbal ise aynı yıl, 27 Mayıs Askeri Müdahalesinin yıldönümünde kaleme aldığı yazısında; 27 Mayıs için yapılan bayram günlerini hatırlatarak 27 Mayıs’ın diğer bayramların ulaştığı doruk noktası olduğunu, bugün yapılmasa bile bir halk bayramı olduğunu ve unutulmayacağını belirtmiştir. Bir öneri de bulunarak, tören, kutlama, bayram yapılmasa bile tüm okurların, 27 Mayıs’ı anlatan eserleri okumasını istemiştir. Bu kitaplardan biri olarak Nadir Nadi’nin yazdığı “*Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar*” adlı eserini göstermiştir. Zira yazar, Nadi’nin bu eserini tarafsızlıkla kaleme aldığını ve bir zamanlar Nadi’nin DP’den milletvekili olduğunu, ancak zaman içerisinde DP’deki zihniyetin bozulduğunu görerek bağımsız milletvekilliği yaptığını hatırlatmış ve kitabının okunmaya değer olduğunu belirtmiştir.⁸¹

80 İlhan Selçuk, “27 Mayıs, Bir Bayram Günü müydü?”, *Cumhuriyet*, 21.03.1981, s.1-7.

81 Oktay Akbal, “Bir Tarih Dönemeci”, *Cumhuriyet*, 27.05.1981, s.2.

SONUÇ

27 Mayıs gününün bir bayram olarak kabul edilmesinin ardından kutlamaların ilk yıllarının nispeten daha coşkulu ve daha fazla katılımı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durumun sebebi, henüz müdahalenin üzerinden çok zaman geçmemiş olması, Milli Birlik Komitesi'nin ülke üzerindeki etkinliği, Yassıda yargılamaları sonrasında idam ve diğer cezaların uygulanmasının yarattığı psikoloji ve siyasi hayatın henüz yeterli canlılığa ulaşmaması ya da geçmişte yaşananlara bir tepki olarak bu bayramın benimsenmiş olduğu gibi etkiler ile açıklanabilir. Ancak bu durum çok kısa sürmüştür. 60'lı yılların sonlarından başlayarak kaldırıldığı 17 Mart 1981 tarihine kadar geçen sürede bayram çok sönük, tartışmalı, olaylı ve katılımın düşük düzeylere indiği bir şekilde geçmiştir.

Katılımın en düşük kaldığı, kutlamaların aksadığı ve eleştirilerin en fazla yapıldığı dönemler AP'nin iktidarda olduğu zamanlar olmuştur. AP yetkilileri gerek Ankara'da gerekse de diğer yerlerde yapılan kutlamalara katılmamış veya katılsalar da bu Bayrama yönelik eleştirilerini dile getirmişlerdir. Dönemin özelliklerinden dolayı sağ ve sol çatışmasının da gittikçe yoğunluğunun arttığı her geçen yılda bayram mesajları da, her iki tarafın gerek politikacılarının gerek basın temsilcilerinin ve gerekse de tüm karşıt çevrelerinin birbirine saldırı ve eleştirilerinde bir vasıta olmuştur.

Günümüzde dahi, 27 Mayıs'ın yıldönümlerinde tartışmalar alevlenmekte ve özellikle 1963-1980 arasında kutlanılan bu bayrama olumsuz bakış ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla sebebi ne olursa olsun askeri müdahalelerin hatırlanması genel olarak olumsuz bir hava yaratmaktadır. Özellikle 1960 Askeri Müdahalesi sonrası dönemin başbakanı ve iki bakanın idam edilmesi bu olumsuzluğun odak noktasını oluşturmaktadır. Hürriyet ve Anayasa Bayramının kalıcı olamadığı, kutlandığı dönemde dahi tam olarak benimsenmediği ve bu törenlerin resmi düzeyde kaldığı bir gerçektir. Bayramların kalıcı olabilmesinin temel şartı halkın tüm kesimlerinin ortak duyguda birleşmesidir. Bugün her ne kadar kimi zaman tartışılsa veya kutlama biçimleri değişse de Cumhuriyet, Milli Egemenlik ve Çocuk, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor ve 30 Ağustos Zafer Bayramı gibi Cumhuriyet Dönemi'nin bayramları ve anma günleri, 27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı'ndan çok farklı bir konumda olmuşlardır. Çünkü bu günler Anadolu halkının işgallerden kurtarıldığı, vatan

toprak bütünlüğünün sağlandığı ve yepyeni çağdaş bir ülkenin kurulduğu veya bu doğrultuda mücadelenin başladığı, kısacası halkın bütününe ilgilendiren ve mutlu eden simge günler olmuştur. Dolayısıyla toplumun tüm kesimlerince kabul edilen ve benimsenen bu nedenle de kalıcı nitelikte bayramlar ve anma günleri olarak kutlamalarına devam edilen günler olmuşlardır.

KAYNAKÇA

“15. Yıldönümünde 27 Mayıs”, Milli Birlik Grubu, **Cumhuriyet**, 27.05.1975.

“27 Mayıs Sönük Törenlerle Kutlandı”, **Cumhuriyet**, 28.05.1976.

“Devrim Yürüyecek”, **Cumhuriyet**, 27.05.1968.

“Günün Notları”, **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1964.

“Hürriyet ve Anayasa Bayramının 19. Yıldönümü”, **Cumhuriyet**, 27.05.1979.

“Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı”, **Cumhuriyet**, 27.05.1960.

“Türk Ordusu vazife Başında; Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı”, **Hürriyet**, 27.05.1960.

Abdullah Uraz, “27 Mayıs...” **Son Havadis**, 27.05.1980.

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çeviren: Yavuz Alogan, 11. Basım Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.

Akşam, 28.05.1968.

Aydemir, Şevket Süreyya, İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

—————, **Menderes'in Dramı**, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

Aydın Menderes, **Babam ve Ben**, Ufuk Yay. İstanbul 2012.

BCA, **51.0.0.0**, **Yer No: 4.33.29**, 28.09.1960.

BCA, **30.01.00**, **Yer No: 1.10.2**, 08.07.1960.

Bedii Faik, “Çok Bile”, **Son Havadis**, 30.05.1976.

Bila, Hikmet, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, İstanbul 1999.

Bolat Salman, Bengül, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara 2012.

Burhan Felek, “27 Mayıs”, **Cumhuriyet**, 27.05. 1966.

Cumhuriyet, 27 Mayıs 1964; 28 Mayıs 1964; 27 Mayıs 1966; 27.05.1967; 28.05.1967; 28.05.1968; 28.05.1969; 28.05.1971; 28.05.1975; 27.05.1976; 28.05.1977; 28.05.1978; 28.05.1979; 27.05.1980; 28.05.1980.

Ecvet Güresin, “27 Mayıs”, **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1963.

Erim, Nihat, **12 Mart Anıları**, YKY, İstanbul, 2007.

Ertan, Temuçin Faik (Ed.), **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “27 Mayısın 14. Yılında Sosyal Hukuk Devleti”, **Cumhuriyet**, 27.05.1974.

İlhan Selçuk, “27 Mayıs, Bir Bayram Günü müydü?”, **Cumhuriyet**, 21.03.1981.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C 15, B: 66, 01.04.1963.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C 15, B: 66, 03.04.1963.

Milli Güvenlik Konseyi Dergisi, S 168, 10 Mart 1981.

Milliyet, 28.05.1963; 28.05.1965; 28.05.1966; 28.05.1967; 28.05.1968; 28.05.1975.

Muhiddin Güven, “Bir Yıldönümü ve Onu Aşan Büyük Sözler”, **Son Havadis**, 01.06.1974.

Nadir Nadi, “Bir Bayram Üzerine”, **Cumhuriyet**, 27.05.1971.

—————, “Ne Bayramı”, **Cumhuriyet**, 27.05.1976.

Oktay Akbal, “Bir Tarih Dönemeci”, **Cumhuriyet**, 27.05.1981.

Orhan Seyfi Orhon, “Siyasi Bayram”, **Son Havadis**, 27.05.1969.

—————, “26 Mayıs’ta”, **Son Havadis**, 30.05.1967.

—————, “27 Mayıs!”, **Son Havadis**, 28.05.1970.

—————, “Kısır Bir Yol”, **Son Havadis**, 26.05.1965.

Özçelik, Ayfer, “1960’dan Günümüze Türk Siyasal Hayatı”, **Yakın Dönem Türk Politik Tarihi**, (Ed. Süleyman İnan- Ercan Haytaoğlu), Anı Yay., Ankara 2006.

Özdemir, Hikmet, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, **Türkiye’nin Yakınçağ Tarihi 1908-1980**, C.1, Milliyet Kitaplığı, İstanbul bty.

Resmi Gazete, 13 Nisan 1963, S 11381.

S. Halit Kakinç, “Bayram Kavramına Uygun Bir Karar”, **Son Havadis**, 21.03.1981.

Sargın, Nihat, **TİP’li Yıllar (1961-1971) Anılar-Belgeler II**, Felis Yayınevi, Ankara 2001.

Son Havadis, 27 Mayıs 1965; 28 Mayıs 1965.

Toker, Metin, **Demokrasiden Darbeye 1957-1960**, Bilgi Yay., İstanbul 1991.

Topuz, Hıfzı, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980), C 1, Editör: Baskın Oran, 15. Baskı, İstanbul 2009.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

Ulus, 29 Mayıs 1960.

Uraz, Yalçın, “27 Mayıs’ın Ardından”, **Son Havadis**, 31.05.1975.

Yerasimos, Stefanos, **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, I. Dünya Savaşı’ndan 1971’e**, Çeviren: Babür Kuzucu, Belge Yayınları, İstanbul 1992.

Zafer, 27.05.1970.

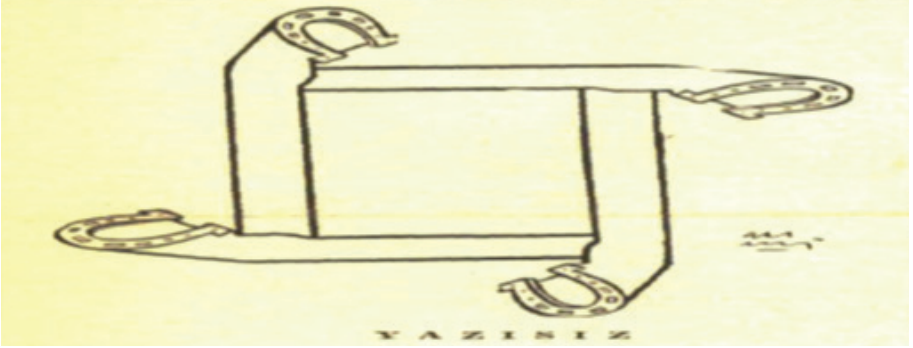
Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çeviren: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

EKLER

Ek-1

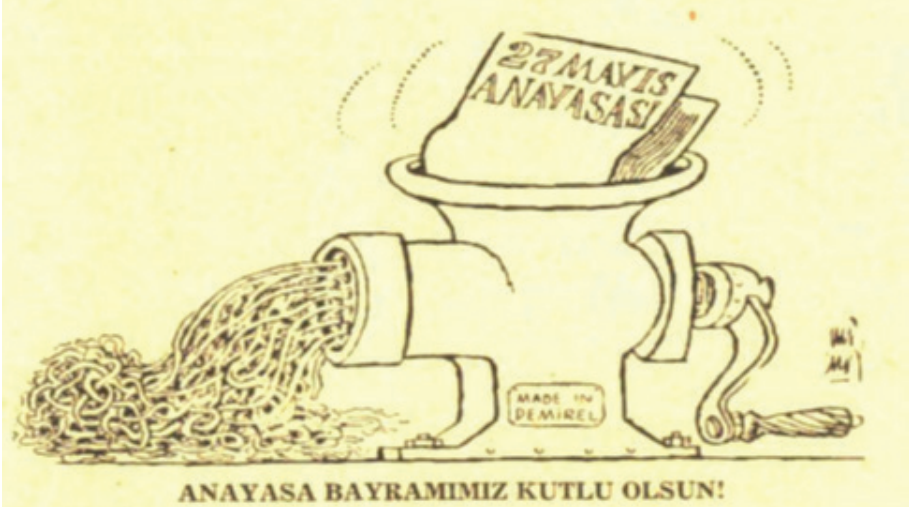

Cumhuriyet, 27 Mayıs 1967.

Cumhuriyet, 27 Mayıs 1969.

Ek-2

Cumhuriyet, 27.05.1979.